

15. Kryminalistychnе doslidzhennia spetsialnykh khimichnykh rehovyn: metod. rekom [Forensic research of special chemicals: method. recom. / [R.M. Demianchuk, N.O. Zaiets, G.V. Liniuchev, I.M. Olenych]. K.: DNDEKTS, 2008. Pp. 48.

16. Vyrok Uzhhorodskoho miskraionnoho sudu Zakarpatskoi oblasti vid 14 lypnia 2022 roku. Sprava № 308/8292/22 [The sentence of the Uzhhorodskyi City and District Court of Zakarpattia region of July 14, 2022. Case № 308/8292/22]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105291017>.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.45>

МІРКОВЕЦЬ Д.М.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПОГОДЖЕННЯ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО

SOME FEATURES OF THE ACTIVITY OF THE HEAD OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION BODY DURING APPROVAL OF THE INVESTIGATOR'S DECISIONS

Актуальність статті полягає в тому, що найбільший інтерес у контексті співвідношення інститутів процесуальної самостійності і контрольно-наглядової діяльності на досудовому розслідуванні викликають питання погодження рішень слідчого його керівником. По-перше, це майже не врегульовано кримінальним процесуальним законодавством. По-друге, значна частина науковців вважають, що позбавляючи слідчого самостійності у прийнятті рішень, подібні повноваження не мають «права на існування».

Метою статті є дослідження діяльності керівника органу досудового розслідування стосовно погодження ключових рішень слідчого із урахуванням наукових підходів, сучасного нормативного регулювання та правозастосування.

Досліджено особливості діяльності керівника органу досудового розслідування на досудовому розслідуванні. Обґрунтовано доцільність узгодження керівником органу досудового розслідування ключових рішень слідчого.

Зроблено висновок про доцільність визначити у Кримінальному процесуальному кодексі України необхідність узгодження керівником органу досудового розслідування наступних рішень слідчого: повідомлення про підозру; клопотання про проведення обшуку; клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; обвинувального акту; постанови про закриття кримінального провадження та про зупинення досудового розслідування.

Безумовно, вказані процесуальні рішення є найбільш важливими та специфічними у кримінальному провадженні і вимагають особливого контролю з боку керівника органу досудового розслідування. На наш погляд, керівнику органу досудового розслідування необхідно все-таки надати такі процесуальні права, адже саме вони є однією з найбільш ефективних форм організації досудового розслідування. Додатковою гарантією обґрунтованості ухваленого рішення є саме його перевірка, що підтверджується наявністю відповідного погодження. Важливість такого меха-

нізму навряд чи може бути поставлена під сумнів. Подібна практика призведе лише до позитивних результатів, виключивши прямі порушення слідчим кримінального процесуального законодавства, знизивши число необгрунтовано прийнятих рішень, підвищивши дисципліну слідчих працівників при прийнятті рішень.

Ключові слова: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, контрольна-наглядова діяльність, погодження рішень, слідчий, керівник органу досудового розслідування.

The relevance of the article lies in the fact that the greatest interest in the context of the relationship between the institutions of procedural independence and control and supervisory activity in the pre-trial investigation is caused by the question of approval of the investigator's decisions by his supervisor. First, it is almost not regulated by criminal procedural law. Secondly, a significant part of scientists believe that depriving the investigator of independence in decision-making, such powers do not have the "right to exist". The purpose of the article is to study the activities of the head of the pre-trial investigation body in relation to the approval of the key decisions of the investigator, taking into account scientific approaches, modern normative regulation and law enforcement. The peculiarities of the activity of the head of the pre-trial investigation body during the pre-trial investigation were studied. The expediency of coordinating key decisions of the investigator by the head of the pre-trial investigation body is substantiated. It was concluded that it is expedient to define in the Criminal Procedure Code of Ukraine the need for the head of the pre-trial investigation body to agree on the following decisions of the investigator: notification of suspicion; a request for a search; petition for the selection of a preventive measure in the form of detention; indictment; resolutions on closing criminal proceedings and stopping pre-trial investigation. Undoubtedly, the specified procedural decisions are the most important and specific in criminal proceedings and require special control by the head of the pretrial investigation body. In our opinion, it is still necessary to grant such procedural rights to the head of the pretrial investigation body, because they are one of the most effective forms of organizing a pretrial investigation. An additional guarantee of the validity of the adopted decision is its verification, which is confirmed by the presence of the appropriate approval. The importance of such a mechanism can hardly be doubted. Such a practice will only lead to positive results by eliminating direct violations by investigators of criminal procedural legislation, reducing the number of unjustified decisions, and increasing the discipline of investigative workers when making decisions.

Key words: performance of a special task on disclosure of criminal activity of an organized group or criminal organization, control and supervision activity, coordination of decisions, investigator, head of the pre-trial investigation body.

Постановка проблеми. Найбільший інтерес у контексті співвідношення інститутів процесуальної самостійності і контрольна-наглядової діяльності на досудовому розслідуванні викликають питання погодження рішень слідчого його керівником. По-перше, це майже не врегульовано кримінальним процесуальним законодавством. По-друге, значна частина науковців вважають, що позбавляючи слідчого самостійності у прийнятті рішень, подібні повноваження не мають «права на існування».

Аналіз останніх наукових публікацій. Наділення керівника органу досудового розслідування комплексом таких прав означало б порушення процесуальної самостійності слідчого, перетворення його діяльності в «сурогат прокурорського нагляду» [1, с. 15], перетворення слідчого по суті в дізнавача, усунення особистої і повної відповідальності за результати своєї діяльності [2, с. 113], пониження процесуальної самостійності слідчого й формальне здійснення процесуального контролю [3, с. 188], зведення процесуального становища слідчого фактично до рівня оперативного працівника, якому потрібна згода начальника при прийнятті основних процесуальних рішень [4, с. 125].

Метою цієї роботи є дослідження діяльності керівника органу досудового розслідування стосовно погодження ключових рішень слідчого із урахуванням наукових підходів, сучасного нормативного регулювання та правозастосування.

Вклад основного матеріалу. Практика свідчить – випадки погодження керівником органу досудового розслідування ключових рішень слідчого нині є досить поширеними та себе

виправдовують. Адже в результаті виникають реальні важелі впливу на стан законності досудового розслідування, а також посилюється відповідальність керівників органів досудового розслідування (шляхом встановлення особистої відповідальності конкретної посадової особи) [5, с. 32].

Подібні повноваження суб'єктів організації досудового розслідування передбачаються й у нормативних актах. Так, у законодавстві деяких країн навіть серед понять, які використовуються у кримінальному процесуальному законодавстві, є термін «згода», тобто «дозвіл керівника слідчого органу на провадження слідчим відповідних слідчих та інших процесуальних дій, а також на прийняття ним процесуальних рішень» [6].

Важливим аргументом необхідності запровадження такої практики ї є те, що погодження керівника органів досудового розслідування рішення слідчого – одна з додаткових гарантій його обґрунтованості та законності. Визначення ж на нормативному у рівні механізми оскарження дій чи бездіяльності керівника органів досудового розслідування (що стосуються відповідного погодження) виступатиме гарантією процесуальної самостійності слідчого.

При цьому, слід зауважити, що слідчий повинен приймати лише такі рішення, в законності й обґрунтованості яких він повністю впевнений. Незважаючи на позицію керівника органу досудового розслідування, він повинен мати по кожному процесуальному питанню свою власну думку, яка не може «іти в розріз» його внутрішньому переконанню. Ця законодавча конструкція стане відправною точкою міркувань про процесуально-правові основи самостійності слідчого.

В аспекті висловленого, обґрунтованою вважається, що управлінські рішення керівника слідчого підрозділу в кожному окремому випадку повинні враховувати процесуальну самостійність осіб, що перебувають на нижчому ієрархічному рівні – слідчих. При цьому процесуальна самостійність слідчого хоча частково й обмежує керівника слідчого підрозділу при виборі управлінських рішень, однак є надійною гарантією від стороннього впливу на процес розслідування й забезпечує дієву відповідальність кожного слідчого [7, с. 10].

Водночас, можливість погодження окремих рішень слідчого керівником органу досудового розслідування передбачено безпосередньо у КПК України. Так, у відповідності до п. 5. ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій у визначених випадках.

Як зазначають С. Є. Абламський та В. В. Абламська, системний аналіз положень КПК України, якими унормований процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій, дає змогу констатувати, що здійснення жодної з них не потребує погодження з керівником органу досудового розслідування [8, с. 45].

До такої позиції варто віднестися критично, адже у КПК України передбачений один такий випадок. Зокрема, ч. ч. 2, 4 ст. 272 КПК України регламентує виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (як негласної слідчої (розшукової) дії), яке здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування. Строк виконання спеціального завдання понад шість місяців продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – це комплекс заходів, який полягає у використанні штатних та позаштатних негласних працівників, які короткостроково (тактично) упроваджуються під легендою прикриття в організовані групи та злочинні організації, в тому числі незаконні збройні формування. Тактичне (короткострокове) упровадження негласного працівника в організовані групи та злочинні організації здійснюється виключно в рамках кримінального провадження або ОРС з метою отримання негласним працівником, якого впроваджено в злочинне середовище (організована група, злочинна організація, незаконне збройне формування), значимих відомостей у процесі безпосереднього спілкування з особами, які становлять інтерес, і має ряд загальних та спеціальних тактичних прийомів. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації здійснюється в строки, установлені законодавством, має вигляд спеціальної, таємної операції, тактика та методи проведення якої визначаються чинним законодавством.

Виконання спеціального завдання штатним негласним оперативним працівником або іншою особою у злочинному середовищі потребує, наголошує О. М. Бандурка, серйозної і ретельної підготовки, що передбачає проведення, наприклад, таких організаційних заходів, як ретельний добір і підготовка кандидата, його легендування і впровадження у злочинну групу чи організацію, управління і контроль за його діяльністю, матеріальне й технічне забезпечення агентурної операції, адаптацію особи до життя у звичайних умовах після її завершення [11].

Проте основною особливістю виконання спеціального завдання є тактика його проведення, оскільки саме вона визначає, які процесуальні дії доцільно використовувати для досягнення поставленої мети в конкретних умовах у процесі кримінального провадження. Тактика виконання спеціального завдання за допомогою проникнення у кримінальне середовище являє собою сукупність розумових процесів і подальших дій слідчого, оперативного працівника, а також штатного негласного працівника та інших осіб з огляду на конкретну ситуацію, сили, засоби і можливості супротивної сторони, що визначають спосіб дій і поведіння суб'єкт а під час його проникнення в злочинне середовище.

Буквальне розуміння процесуальних вимог стосовно продовження виконання спеціального завдання понад шість місяців, на думку окремих вчених, є ні чим іншим як проявом перевищення компетенції процесуальної особи – слідчого і тому виникають підстави оспорювати прийняті рішення і вимагати скасування отриманих результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, строк проведення яких продовжено (як таких, що отримані з перевищенням процесуальної компетенції особи). Аргументується подібна позиція тим, що керівник органу досудового розслідування має право користуватись правами слідчого і приймати рішення про проведення процесуальних дій лише у випадках здійснення ним особисто досудового розслідування, не потребують узгодження з керівником органу досудового розслідування ті процесуальні рішення, які приймаються самим керівником як процесуальною особою, що здійснює досудове розслідування і в межах наданих повноважень. [13, с. 141–142].

З такими поглядами погодитися знову ж таки неможливо, адже функції переслідування (обвинувачення) і організації досудового розслідування зовсім різні. Відповідно й узгодження між ними можливе не в порядку субординації («узгодження компонентів по вертикалі, підпорядкованість одних компонентів іншим і всіма компонентами системи в цілому»), а лише у вигляді координації («узгодження компонентів системи по горизонталі»). Відтак, повноваження керівника органу досудового розслідування по погодженню проведення відповідних слідчих (розшукових) дій не проявом перевищення компетенції процесуальної особи, а слід розглядати як спосіб здійснення функції організації досудового розслідування.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що найчастіше керівниками органів досудового розслідування на неформальному рівні погоджуються: повідомлення про підозру (у 37% випадків); клопотання про проведення обшуку (у 63% випадків); клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, тримання під вартою (у 48% випадків); обвинувальний акт (у 28% випадків); постановою про закриття кримінального провадження (у 76% випадків) чи про зупинення досудового розслідування (у 65% випадків) тощо.

До речі подібна практика існувала і до прийняття КПК України у 2012 році [14].

При цьому механізми погодження рішень слідчого його керівником відображені у деяких відомчих нормативних актах. Так, відповідно до «Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» у день прийняття процесуального рішення про оголошення розшуку підозрюваного слідчий доповідає про це керівникові органу досудового розслідування для їх погодження та подальшого направлення керівникові територіального органу; утворення СОГ погоджується з керівником органу досудового розслідування; план проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій погоджується керівниками органу досудового розслідування [15].

Згідно з «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» залежно від злочину, який розслідується, та статусу особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія, інших чинників слідчий, за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня, може доручати проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівнику іншого правоохоронного органу, у тому числі того, під юрисдикцією якого не знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності [9].

На нашу думку, норми, які б передбачали обов'язковість погодження керівником органу досудового розслідування ключових рішень слідчого необхідно деталізувати. Адже запровадження практики погодження рішень призведе до позитивних результатів, оскільки візування керівником, виконуючи превентивний характер, виключить факти свідомих порушень, знизить число необґрунтовано прийнятих рішень тощо.

Об'єктивна необхідність цього зумовлюється також і тим, що випадки свідомих порушень законодавства та фальсифікацій зі сторони слідчих нині є досить розповсюдженими. Так, наприклад вироком Кілійського районного суду Одеської області засуджено слідчого, який у січні

2017 року вніс неправдиву інформацію до ЄРДР, а саме про відкриття сторонам для ознайомлення матеріалів досудового розслідування у справі про завдання легких тілесних ушкоджень. Вважається, що слідчий діяв із метою штучного нарощування показників своєї роботи. Все розкрилося у підготовчому судовому засіданні, коли підсудний заявив, що не отримував обвинувальний акт, не розписувався за його вручення та в обвинувальному акті допущено помилку в його прізвищі. Суд повернув обвинувальний акт прокурору для усунення недоліків. Громадянин також розповів, що ніколи не був у приміщеннях відділення поліції. Протягом досудового розслідування слідчий жодного разу не викликав його на допити та не проводив за його участю слідчих дій. Чоловік наполягав, що протягом досудового розслідування жодного документу, у тому числі, повідомлення про підозру не отримував та не підписував [10].

У подібних випадках (свідомого прийняття слідчими незаконних й необґрунтованих рішень) керівник органу досудового розслідування (звісно, якщо він їх погодив) нестиме персональну відповідальність нарівні зі слідчим. З однієї сторони, це знизить кількість свідомих порушень законодавства, які допускають слідчі, з іншої – виключить поширену практику дачі усних вказівок про проведення певних процесуальних чи слідчих дій законність яких «викликає питання».

У даному контексті варто погодитися на важливості оптимального співвідношення правового регулювання процесуальної самостійності слідчого та дієвого механізму організації досудового розслідування [3, с. 125].

Відтак не варто забувати про «розумне» співвідношення повноважень керівника органу досудового розслідування із процесуальною самостійністю слідчого, які в жодному випадку не повинні обмежувати права слідчого.

У зв'язку з цим привертають увагу й положення кримінально-процесуального законодавства зарубіжних країн. Так, КПК Російської Федерації визначено, що керівник слідчого органу уповноважений давати згоду слідчому на порушення перед судом клопотання про обрання, про продовження, про скасування або зміну запобіжного заходу або про провадження іншої процесуальної дії, яка допускається на основі судового рішення, погоджувати слідчому рішення про закінчення досудового слідства на підставі заяви потерпілого або його законного представника стосовно підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, якщо ця особа примирилася з потерпілим і відшкодувала заподіяну йому шкоду, а також у зв'язку з дійовим каяттям тощо [6].

Однак, настільки суттєве розширення прав керівника органу досудового розслідування наразі викликає серйозний супротив. Адже, як відмічають деякі процесуалісти, прийняття такої пропозиції на практиці означало б передачу наглядових функцій самим органам досудового розслідування, що не відповідало б конституційним положенням про те, що нагляд покладається на прокуратуру [12, с. 527]. Проте ми вважаємо, що подальше удосконалення кримінальної процесуальної діяльності можливе лише шляхом розробки ефективних механізмів організації діяльності слідчого та закріплення їх на законодавчому рівні. Це стане реальною гарантією законності і обґрунтованості рішень слідчого.

Висновок. У зв'язку з цим, вважається за доцільне визначити у КПК України необхідність узгодження керівником органу досудового розслідування наступних рішень слідчого: повідомлення про підозру; клопотання про проведення обшуку; клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; обвинувального акту; постанови про закриття кримінального провадження та про зупинення досудового розслідування.

Безумовно, вказані процесуальні рішення є найбільш важливими та специфічними у кримінальному провадженні і вимагають особливого контролю з боку керівника органу досудового розслідування. На наш погляд, керівнику органу досудового розслідування необхідно все-таки надати такі процесуальні права, адже саме вони є однією з найбільш ефективних форм організації досудового розслідування. Додатковою гарантією обґрунтованості ухваленого рішення є саме його перевірка, що підтверджується наявністю відповідного погодження. Важливість такого механізму навряд чи може бути поставлена під сумнів. Подібна практика призведе лише до позитивних результатів, виключивши прямі порушення слідчим кримінального процесуального законодавства, знизивши число необґрунтовано прийнятих рішень, підвищивши дисципліну слідчих працівників при прийнятті рішень.

Список використаних джерел:

1. Чистякова В. С. Органы предварительного расследования преступлений и разграниченные компетенции между ними : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 . М., 1964. 15 с.

2. Каткова А. Г. Правові та організаційні аспекти управління слідчими підрозділами органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х. 2003. 260 с.
3. Химичева О. В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. М., 2004. 402 с.
4. Черняков М. М. Вопросы теории и практики процессуального контроля в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Красноярск, 2005. 205 с.
5. Мірковець Д. М. Деякі аспекти співвідношення інституту керівництва досудовим слідством із самостійністю та незалежністю слідчого. *Забезпечення законності в діяльності органів дізнання та досудового слідства* : матеріали І наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 25 березня 2011 р.) / [редкол.: Л. В. Черечукіна, О. Г. Русанова] ; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. С. 31–35.
6. Гаврилов А. К. Организация работы начальника следственного отделения : учебное пособие. Волгоград : НИИРЮ ВСШ МВД СССР, 1972. 79 с.
7. Кулагин Н. И. Управление следственными аппаратами органов внутренних дел (функционально-структурный анализ) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 1989. 605 с.
8. Абламський, С. Є. Окремі дискусійні питання унормування повноважень керівника органу досудового розслідування. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 4 (10). С. 43–48.
9. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПСУ, Мінфіну, Мінюсту від 16.11.2012. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text/>.
10. Вирок Кілійського районного суду Одеської області від 25.05.2021 у справі № 502/2069/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97128845>.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: [у 2 т. Т. 1] / Бандурка О. М., Блажківський Є. М., Бурдоль С. П. та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012.. 688 с.
12. Михайленко О. Р. Проблеми розвитку й удосконалення правового регулювання організації та діяльності прокуратури України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. Львів. 2003. С. 526–528.
13. Колесник Ю. В. Рішення керівника органу досудового розслідування про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 3. С. 137–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2014_11_3_17
14. Мірковець Д. М. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій [Текст] : метод. рек. / [Никифорчук Д.Й., Чернявський С. С., О. Ю. Татаров та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 112 с.
15. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України 07.07.2017 № 575 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text/>